

YAZININ BAŞLANGICI, GÜNÜMÜZDEN 40.000 YIL ÖNCESİNE DAYANIYOR

Yazının doğuşu, M.Ö. 3000 yılından itibaren Sümerler'den başlatılmaktadır. Bildiğimiz biçimiyle yazının kendisi için bu yanlış değildir; ama bir İtalyan paleontologuna göre, yazının esasları, Afrika'da "Home sapiens sapiens" in belirmesiyle birlikte geliştirilmiştir. Zaten pek kesin olmayan bir anlamda "sanat" diye adlandırdığımız şey, aslında işaretler sisteminin başlangıcını oluşturuyordu.

Alexandre DEREZYNSKI

Günümüzden 40.000 yıl önce, Home sapiens sapiens ortaya çıktı. Onunla birlikte bildiğimiz ilk sanat olan kaya sanatı da gelişmeye başladı. Ondan daha 60.000 yıl önce ortaya çıkmış olup nesli 35.000 yıl önce sona eren Neandertal adamı ise bir süre onunla beraber yaşamış ama hiçbir eser bırakmamıştır. Home sapiens sapiens, günümüzden 35.000 yıl önce Batı Avrupa'ya, daha sonra da Asya, Amerika ve Avustralya'ya yerleşmiştir. Zaten ilk çizili işaretler, Afrika'da 40.000 yıl Avrupa'da 34.000 yıl Avustralya'da 22.000 yıl ve Amerika'da en azından 17.000 yıl önce ortaya çıkmıştır.

Paleontolog Emanuel Anati, 780 bölgedeki değişik mağaraların duvarlarında bulunan 20 milyon kadar işareti gözden geçirdikten sonra, bunların üç kategoride toplanabileceği sonucuna varmıştır. İşaretler, a) açıkça seçilebilir insan, hayvan ve cisim resimlerinden oluşan piktogramlar, b) tekrarlanan işaretler (oklar, sopalar, diskler ve seksüel semboller) biçimindeki ve ortak kavramları ifade ettiği sanılan ideogramlar, c) cisim ya da sembollerini belirtmeyen, fakat duyguları ya da enerji deşarjını gösteren psikogramlardan biraraya gelmektedir. Dolayısıyla Anati, ilkel bir evrensel sözdizimi sistemi olduğuna hükmetmiştir. İtalya'daki Lecce Üniversitesi'nde paleontoloji profesörü, Camuno tarih öncesi araştırmalar merkezi müdürü olan ve Harvard, Oxford, Londra, Kudüs ile Paris Üniversitelerinde dersler vermiş bulunan Anati, duvar sanatının aslında bir dil ve bir yazı olduğunu varsaymaktadır. Bu görüşünü "Sanatın kökeni ve insan düşüncesinin gelişimi"

Tarih öncesinde tarihe erişiyoruz : Malawi'deki bu kaya resmi, herhalde Bantular'ın doğuş efsanesini canlandırmaktadır. Yılan ve iguana, biri büyük, biri orta boyda, biri küçük üç yumurta yumurtlamak üzere birleşiyorlar. Bunlardan da benzer büyüklükte ilk üç kabile çıkıyor. Yukarıda soldaki ışınli işaret, olayın yerini temsil ediyor. Anati'ye göre bu, yazının iki ana işareti olduğunun delilidir. Bu işaretler, gerçeği ifade eden piktogramlar (hayvanlar ile yumurtalar) ve bir ideogram (ışınli işaret) dan oluşmaktadır.

adlı eserinde açıklamıştır. Eserin önsözünü yazmış olan College de France mensubu Yves Coppens'e göre, Anati'nin bu tesbiti, bilim dünyasını hayli karıştıracaktır; çünkü buna bakarsak, yazının Milattan 3000 yıl önce Sümerler'de değil, günümüzden 40.000 yıl önce Afrika'da doğduğuna hükmetmemiz gerekecektir. Şunu da belirtelim ki, Anati, kaya sanatından yararlanarak yazıyı bilmeyen ve Lombardiya Alpleri'ndeki Val Camonica'da yerleşmiş olan eski Kamuniyenler'in tarihini ortaya çıkarmayı başarmıştır. Daha önce buranın tarihi, günümüzden iki bin yıl önce bölgeye gelmiş olan Romalı göçmenlerden başlatılmaktaydı. Halbuki kaya resimlerinden bundan daha on bin yıl önce yoğun toplumsal ve dinsel etkinlikleri olan bir ahâlinin buraya yerleşmiş bulunduğu anlaşılmıştır.

Anati'ye göre, insanlık kendini sanat eserleri yaratmak ihtiyacıyla belli eder. İnsanı belirten özellik, ne beynin ağırlığı, ne iki ayak üzerinde yürüme yeteneği, ne de âletler yapabilmesidir. Esas, sanatını ifade etmesidir. Anati, Home sapiens sapiens ile birlikte kaya sanatının da ortaya çıkışının bir tesadüf olmadığı düşüncesindedir. Düşüncesini binlerce yıllık tarih öncesi kaya sanatının uyumuna ve evrenselliğine dayandırıyor. Bu da dilbilimci Noam Chomsky'nin bütün insanların doğuştan

bir gramer ve sözdizimi yeteneği olduğu görüşüne uygun düşüyor.

Şimdi iş, bu sanat dilinin çözümüne kalmaktadır. Bunu çözebilirsek, sadece yazının bulunuşundan itibaren geçen beş ilâ altı bin yılın tarihiyle yetinmeyip daha gerilere gidebiliriz. Ancak bu dilin anlaşılması güçtür. Araştırmacılar bu dili anlayabilmek için yaşayışları tarih öncesi insanlara yakın olan ilkel yerli kavimleri incelemişlerdir. Anati, örnek olarak etnolog Lewis Mountford'un bir Avustralya yerlisi ile konuşmasını göstermektedir. Mountford, yerliye avlayacağı hayvanın neden hep önceden resmini çizdiğini sorduğu zaman yerli "hiç hayvanın resmini çizmeden ava çıkılır mı?" demişti. Tarih öncesi insanlar da belki önce öldürülen hayvanların "natürmort" resmini çizmişler, fakat daha sonra "hayvanın avlanması onun resmini çizmemizi kolaylaştırıyor, o halde neden hayvanın resminin çizilmesi de hayvanın avlanmasını kolaylaştırmasın" diye düşünmüşlerdir.

Anati, tezini daha da geliştirerek, sanatın bir psikofizik ihtiyaç olduğunu ve insanı rahatlatan bir enerji deşarji özelliğini taşıdığını söylüyor. Neandertal adamı ve ondan önce gelenler bu ihtiyacı duymamışlar, dolayısıyla sanat eserleri yaratamamışlardır. Anati'ye göre, sanatçı bir kere figüratif resimlerine ideogramları ve psikogramları da katınca, yazılı semboller dilinin de temellerini atmıştır. Anlatım aynı zamanda iletişim demektir. Bundan dolayı, tarih öncesi insanı deneyimleri ile inançlarını çağdaşlarına aktarmayı başarmıştır.

Anati'nin bu tezi, kaya resimlerine ilginin arttığı bir zamana rastlıyor. Dediğine göre, bundan 20 yıl önce bir elin parmaklarıyla sayılan kaya resmi uzmanlarının sayısı bugün dünyada 300 kişiyi geçmiştir. En iyi bilinen, Avrupa kaya sanatıdır. Buna karşı, Afrika'da geniş bölgeler henüz araştırılmamıştır. Halbuki en eski kaya resimleri Tanzanya'da bulunmaktadır. Lesotho'da ise bir milyona yakın resmi ihtiva eden 500 küçük mağara ve sığınak kayda geçirilmiştir. Halbuki bu küçük ülkede henüz araştırılmamış mağaraların sayısının bunun on katı olduğu sanılmaktadır. Hindistan'da Bhopal yakınlarında 2000'den fazla resimli mağara ve sığınak belirlenmiş, ancak bunlardan sadece birkaçı incelenebilmiştir. Anati, sözü geçen mağaralardan üçünü bir ilk inceleme yapmak için ziyaret ettiği zaman, 3000 resim belirleyebilmişti. Bölgedeki toplam resim sayısı 2 milyon kadar olarak hesaplanmaktadır. Sovyetler Birliği, Çin, Brezilya, Arjantin ve başka yerlerde geniş kaya mağarası bölgeleri vardır; ama, henüz bunların bir kataloğu yapılmamıştır.

Kullanılan analiz ve karşılaştırma ile ayrıntı inceleme metodları, kataloglama ve tarihlendirme teknikleri, kayda değer ilerlemeler sağlanmasına imkân vermiştir. Hatta bazı zaman sanatçının elini görmek, parmak izlerini tespit etmek; eserin sol elle mi, sağ elle mi, bir kişi tarafından mı, yoksa birkaç kişi tarafından mı yapıldığını ortaya çıkarmak mümkün olmaktadır. Ayrıca bilgisayarlar kullanılmaktadır. Bilgisayarlar sadece envanter yapılmasını kolaylaştırmamakta, resimlerdeki benzerlik ve farklarla kullanılan malzeme ve âletlerin karşılaştırılmasına imkân vermektedir. Bu sayede Anati'nin teşvikiyle UNESCO'nun WARA (Dünya Kaya Sanatı Arşivi) programı çerçevesinde bir kataloğun hazırlanması sağlanmıştır.

Jeoloji, polinoloji (polenlerin incelenmesi), dendroloji (odun fosillerinin incelenmesi) gibi bilim dallarından yararlanarak, tarihin başlangıcını, bugün yazılı belgelerin olmaması dolayısıyla karşılaştığımız sınırların daha da ötesine götürebiliriz.

Anati'nin düşüncesine göre, kaya sanatının incelenmesi, bize Homo sapiens sapiens dediğimiz modern insanın bilgisinin nasıl oluşup biçimlendiğini, mantık ve psikolojisinin ne olduğunu gösterebilecektir. Anati, bir amatör hevesiyle semiotikçileri yani işaretbilimcileri "kollarını sıvayıp hünelerini göstermeye" davet ediyor. Onlara, meselâ Altamira mağarasında "tektiform" olarak adlandırılan büyük kırmızı işaretlerin sırrını çözmek gibi birçok iş düşmektedir. Anati, bu anlaşılmayan işaretlerin içimizdeki bir duyguyu ifade ettiğine emindir.

Anati'nin tezi, herhalde bazı itirazlarla karşılaşacaktır. Paleontolog ve biyologlar modern insanın bundan 150.000 ilâ 200.000 yıl önce Afrika'dan çıktığına, ancak insan türünün tarihinin üç milyon yıl kadar geriye gittiğine inanıyorlar. Anati'nin tarihi, bundan 40.000 yıl önce sanatın ortaya çıkması ile başlatması, herhalde tartışmalara yol açacaktır. Ancak unutmayalım ki, bilimdeki ilerlemeler, görüşlerin ve karşı görüşlerin tartışılması sayesinde sağlanabilmektedir.

*Science et Vie (1/90)'dan kısaltarak
çev: Dr. Ergin KORUR*

**Şefkat öyle bir dildir ki,
sağır da işitebilir, kör de görebilir.**

Mark TWAIN